

SİYASİ PARTİ KAPATMA DAVALARINDA ORTAYA ÇIKAN ÖN SORUNLAR

Arş.Gör.Yüksel METİN*

Açıklama:

ÖZET

Bu makalede siyasi parti kapatma davalarında ortaya çıkan ön sorunlar ve Anayasa Mahkemesinin bu ön sorunlara yaklaşımı ele alınmıştır. Siyasi parti kapatma davalarında kapatma sebepleri daha çok öne çıkmakla beraber, kapatma davalarında uygulanan yargılama yöntemi, usul kuralları ve ortaya çıkan ön sorunların çözüm şekli de, en az diğeri kadar önem arz etmektedir. Parti kapatma davalarında sağlıklı bir sonuca varabilmek için öncelikle ön sorunlar yönünden bir incelemenin yapılması gerekir.

Parti Kapatma, Ön Sorun, Anayasa Mahkemesi.

GİRİŞ

Kuşkusuz siyasi parti kapatma davalarında Anayasa ve Siyasi Partiler Kanununun getirdiği parti kapatma sebepleri daha çok öne çıkmakla beraber, parti kapatma davalarında uygulanan yargılama yöntemi, usul kuralları ve ortaya çıkan ön sorunların çözüm şekli de, en az diğeri kadar önem arz etmektedir. Bütün siyasi parti kapatma davalarında hemen esasa geçilmemektedir. Partiler yaptıkları savunmalarda öncelikle bazı yönetsel sorunları öne sürmektedirler. Yani bu sorunlar çözümlenmeden esasa geçmek ve davayı esastan halletmek mümkün değildir.

Bu nedenle kapatma davalarında sağlıklı bir sonuca varabilmek için incelemenin iki başlık altında yapılması gerekir. Öncelikle yapılması gereken ön sorunlar yönünden bir inceleme olmalıdır. Biçimsel veya usulü sayılabilecek bu ön sorunlar davalı siyasi parti tarafından öne sürülmemiş olabilir. Bu halde de bu ön sorunların incelenmesi ve kararlaştırılması bir zorunluluktur. Çünkü yargılamanın güvencesi usul hükümleridir. Usul hükümleri kamu düzeni kapsamında yer alırlar. Usul hükümlerinin noksansız yerine getirilmesi uygulayıcıların resen dikkate almaları gereken bir husus olduğu gibi, ilgililerin bu husustaki talepleri dikkate almaları da görevleri arasındadır.

1. YARGILAMA YÖNTEMİ

1.1. Siyasi Parti Kapatma Davalarının Niteliği

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 98. ve 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 4280 sayılı Kanunla değiştirilen 33. maddesinde, siyasi partilerin kapatılması, Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesince, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (CMUK) hükümleri uygulanmak suretiyle, dosya üzerinde inceleme yapılarak karara bağlanır kuralına yer verilmiştir.

* Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Hukuk Bilimleri Ana Bilim Dalı Öğretim Elemanı.

Siyasi parti kapatma davalarının bir ceza davası mı, tespit davası mı, yoksa kendine özgü bir dava mı olduğu konusu tartışma konusu olmuş ve henüz bir uzlaşma sağlanmış değildir.

Anayasa Mahkemesi 1982 Anayasası döneminde verdiği bir kararda kapatma davalarının ceza davası niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Mahkemeye göre, uygulanacak kanun hükümleri birer ceza kuralı niteliğindedir. 101. maddede öngörülen siyasi partinin kapatılmasına ilişkin yaptırımın TCK'nın 11. maddesi ile belirlenen klasik cezalar arasında yer almaması, failin tüzel kişi olmasından kaynaklanmaktadır. Uygulanması istenen maddelerin ceza kuralı niteliğinde oluşları ve davanın CMUK'ya göre yürütülmesi, davalı parti için güvence teşkil eden bir takım sonuçlar doğurur. Ceza usulünün gerçeği araması ve biçimsel gerçekle yetinmemesi, tarafların iddia ve savunmalarıyla bağlı tutulmaması, delil serbestisi esası, şüphe halinde sanık lehine hareket etmek gereği gibi ilkeler, siyasi parti kapatma davalarında göz önünde bulundurulacak ilkelere aittir.¹

Buna karşılık, Refah Partisinin kapatılması davasında davalı parti savunmasında, Anayasa ve SPK'da düzenlenen siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davaların, ceza davası niteliğinde olduğunu, bu nedenle davada ceza hukuku ilkelerinin uygulanması gerektiğini ileri sürmüş, ancak Anayasa Mahkemesi kapatma davalarının bir ceza davası olmadığını, kendine özgü bir dava olduğunu kabul etmiştir. Mahkemeye göre, ceza davalarında, ceza yargılamasına özgü usul kurallarının uygulanması doğal olduğuna göre, parti kapatma davalarında özellikle aynı usulün uygulanacağını belirtmesine gerek duyulması, bu davaların geleneksel anlamda bir ceza davası olmadığını ortaya koymaktadır. Siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalar, bütünüyle ceza hukuku kuralları içinde değerlendirilmesine olanak bulunmayan kendine özgü davalarlardır. Ayrıca, siyasi partilere yasaklanan eylemlerin niteliği, bunların kapatılma sonucunu doğurabilmesi için aranan koşullar ve uygulanan yaptırım türünün ceza hukukundaki suç ve cezalardan farklılık göstermesi de bu davaların kendine özgü niteliğini öne çıkarmaktadır.²

1.2. Anayasa Mahkemesinin Dosya Üzerinden İnceleme Görevi ve Adil Yargılanma İlkesi

Anayasanın 149. maddesinin son fıkrası, "Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler" demektedir. Aynı kural, SPK'nın 98. maddesinin ilk fıkrasında kapatma davasından söz edilmek suretiyle yinelenmiştir. 2949 sayılı Kanunun 33. maddesinde de Anayasadaki hükme paralel olarak siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davaların CMUK hükümleri uygulanmak yoluyla dosya üzerinden incelenip karara bağlanacağı belirtilmiştir.

Bu düzenlemeye göre, kapatma davalarında CMUK'nın uygulanacağı kabul edilmiş, ancak duruşma ilkesi benimsenmemiştir. O halde CMUK uygulanacaktır hükmünü kapatma davasının bünyesine uygunluk gösteren hükümlerinin uygulanacağı şeklinde anlamak gerekir.³

Duruşmanın aleni olması kuralı, en basit düzeydeki davalarda bile bütün mahkemelerde uygulanmakta olup, duruşmanın taraflara güven verici ve halk tarafın-

¹ Resmi Gazete, E. 1984/1 (Parti Kapatma), K. 1984/1, kt. 28.9.1984, 14.2.1985, S. 18666.

² Resmi Gazete, E. 1997/1 (Parti Kapatma), K. 1998/1, kt. 16.1.1998, 22.2.1998, S. 23266, s. 251.

³ Mehmet TURHAN, "Siyasi Parti Kapatma Davaları", Yeni Türkiye, Y. 3, S. 17(Eylül-Ekim 1997), s. 391.

dan adalet dağıtımının kontrolünü sağlaması, dosyadaki belgelerden çıkarak somut, canlı hale gelmesi faydalarının yanında, gerçeğin ortaya çıkması adaletin oluşumundaki rolü ve önemi kuşkusuz büyüktür.⁴

Adil yargılanma kuşkusuz öncelikle, yargıya ve hukuka güven duyulan ortamda; güven ise açıklığın aydınlığında oluşur. Anayasadaki "duruşmaların açık olması" kuralı, genelde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesindeki açık yargılanma (açıklık) ilkesine uygundur. Ancak Anayasa Mahkemesinin işlevleri yönünden durum farklıdır. Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinden inceler.

Özellikle, Anayasa Mahkemesinin CMUK'ı uygulamak suretiyle yürüttüğü siyasi partilerin kapatılması davalarını, dosya üzerinden inceleyip karara bağlaması kuralının AİHS'nin 6. maddesindeki "davanın açık olarak görülmesi" kuralıyla bağdaştırılmıyorsa zordur. Mahkeme, her ne kadar, bu davalarda partilerin sözlü açıklama istemlerini genelde kabul etmekte ise de, sözlü açıklama, davanın kamuya açık olarak görülmemesi, ilgilinin ve konu hakkında bilgisi olanın dinlenmesi sırasında sorgulama ve savunma yapılmaması, şahit dinlenmemesi nedenleriyle duruşma olarak kabul edilemez.⁵

1982 Anayasasının 149. maddesinin son fıkrasına 23.7.1995 gün ve 4121 sayılı Kanun ile bir cümle eklenmiştir. Bu cümle aynen Anayasa Mahkemesi "...siyasi partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilinin savunmasını dinler" kuralını getirmektedir.⁶

Kuşkusuz, Anayasanın 149. maddesinin son fıkrasına eklenen cümlelerin amacı, parti kapatma davalarında duruşma yapılması değildir. Anayasa değişikliği ile getirilen husus, önce Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının dinlenilmesi, daha sonra da davalı siyasi partinin dinlenilmesidir. Bu durumda "duruşma" yapıldığı iddiası geçerli olamaz. Kuşkusuz Anayasa değişiklikleri yapılırken siyasi parti kapatma davalarında duruşma yapılacağı ilkesi benimsenmiş olsaydı çok daha iyi olurdu. Ne yazık ki, yapılan değişikliklerde "duruşma" kabul edilmemiştir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, her ne kadar Anayasada duruşma yapılması benimsenmemiş olsa da, açıkça duruşma yapılması da yasaklanmamıştır. Açıkça yasaklanmayan bir konuda da Anayasa Mahkemesinin kendiliğinden duruşma yapılması kararı verebilmesi gerekir.

1.3. Taleple Bağlı Kalma

Anayasa yargısında esas olan, genelde, taleple bağlı olmaktır. Taleple bağlı kalmak, talep doğrultusunda iptal kararı vermek anlamına gelmez; mahkemenin talep konusuyla sınırlı kalması, kararın sadece iptali istenen kurala ilişkin olması anlamına gelir.⁷ Mahkeme, anayasaya aykırılığı ileri sürülen kuralı anayasaya aykırı bulursa iptal eder, aksi halde istemi reddeder.

⁴ Hacı Ali ÖZHAN, "Demokrasi, Siyasi Partiler ve Kapatma Davaları", *Yeni Türkiye*, Y. 3, S. 17 (Eylül-Ekim 1997) s. 413.

⁵ Yılmaz ALİFENDİOĞLU, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Yetkin Ya., Ankara 1996, s. 234.

⁶ Bkz. *Resmî Gazete*, 26.7.1995 tarih ve 22355 sayılı.

⁷ Metin KIRATLI, *Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi, İtiraz Yolu*, Sevinç Matbaası, Ankara 1966, s. 49.

2949 sayılı Kanununun 29. maddesinde, "Anayasa Mahkemesi, taleple bağı kalmak kaydıyla... Anayasaya aykırılık kararı verebilir" denilmek suretiyle, taleple bağı kalmak ilkesi yasallaştırılmıştır.

Anayasaya uygunluk denetimi yollarından olan iptal davası ve itiraz yolunda taleple bağı kalmak ilkesinin anlamı, Anayasa Mahkemesinin sadece Anayasaya aykırılığı ileri sürülen hükümleri ele alması, Anayasaya aykırılığı ileri sürülmeven hükümleri inceleyememesidir.

Buna karşılık Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar ile siyasi parti kapatma davalarında, CMUK hükümleri uygulanır. Ceza Yargılaması Hukukunun temel ilkelelerinden biri de, mahkemelerin iddianamede yer alan suçlama çerçevesinde yargılama yapmaları, iddianamede yer almayan bir suçlamadan dolayı hüküm verilememesidir. Başka bir deyişle, Cumhuriyet Başsavcısı iddianamesinde SPK'daki parti kapatma sebeplerinden hangisine dayandığını gösterecek, Anayasa Mahkemesi de incelemesini bu çerçevede yapacaktır.

Ancak, Anayasa Mahkemesi, Refah Partisinin kapatılmasına karar verirken iddianamede gösterilen parti kapatma sebebinin dışında ayrıca başka bir parti kapatma sebebine daha yer vermiştir. Cumhuriyet Başsavcısı, Refah Partisinin kapatılmasını isterken kapatma sebebi olarak partinin laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline gelmesini göstermiştir.

Anayasa Mahkemesinin iddianamede yer almamasına rağmen, partinin kapatılmasına karar verirken hem laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline gelme (m. 103/1) hem de 101. maddenin (b) bendine dayanmıştır. Oysa, iddianamede partinin kapatılmasına dayanak olarak sadece partinin suç odağı haline gelmesi gösterilmiştir. Anayasa Mahkemesinin partiyi kapatırken ayrıca başka bir kapatma sebebini de zikretmesi, ceza yargılaması hukukuna aykırı olduğu gibi, kapatma kararının sonuçlarını da etkilemiştir. Partinin kapatılmasına beyan ve eylemleriyle neden olan partili milletvekillerinin milletvekilliği düşmüş ve partinin kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olan kurucular dahil üyelerine beş yıl süreyle siyaset yasağı getirilmiştir.

2. SİYASİ PARTİ KAPATMA DAVALARINDA ORTAYA ÇIKAN ÖN SORUNLAR

2.1. Davanın Siyasi Partiler Kanunu'nun 9. Maddesi İhlal Edilerek Açılıp Açılmadığı Sorunu

2820 sayılı SPK'nın dördüncü kısmına aykırı davranışları nedeniyle değişik partiler hakkında açılıp Anayasa Mahkemesinde karara bağlanan parti kapatma davalarında, SPK'nın 9. maddesi uyarınca Cumhuriyet Başsavcılığınca ihtar bulunması konusu incelenmiştir. Anayasa Mahkemesi SPK'nın dördüncü kısmında yer alan kurallara aykırılık iddiasıyla açılan kapatma davalarında bu maddede öngörülen ihtar kurumuna başvurmaya yer olmadığı sonucuna varmıştır. Mahkemeye göre, Cumhuriyet Başsavcılığı'nca saptanan noksanlıkların giderilmesi, gerekli görülen ek bilgi ve belgelerin gönderilmesi, yazı ile istenmedikçe, bu nedene dayanılarak siyasi partilerin kapatılmasına dair hükümlerin uygulanmamasına, yani yazılı istemin dava açmanın ön koşulu niteliğini almış olmasına karşı, kurulan partilerin tüzük ve programları ile kurucularının hukuksal durumlarının Anayasaya ve yasa hükümlerine aykırı

olması nedeniyle kapatılmaları için dava açılması, 104. madde dışında böyle bir ön koşula bağlanmamıştır.⁸

SPK'nın 9. maddesinde Cumhuriyet Başsavcılığına noksanlıkların giderilmesi ile ilgili olarak tanınan yetkiyi kanuna aykırılıkları da kapsayacak bir duruma getirmek ve bu hususu bir dava şartı olarak kabul etmek, 1995 Anayasa değişikliği ile benimsenen parti kapatmalarındaki liberalleşmeye ve yumuşama anlayışına daha uygun düşecektir.

1995 Anayasa değişiklikleri siyasi partilerin kapatılması konusunda bir yumuşama getirmektedir. Kapatma sebepleri yasadakilere oranla daha da dar kapsamlı ve mantıklı bir hale getirilmiştir.⁹ Özellikle, bu yumuşama partilerin eylemlerinden ötürü kapatılmaları konusundadır. Bu durum karşısında Anayasa Mahkemesinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına SPK'nun 9. maddesine göre hareket edilmeden açılan davaları reddetmesi gerekir.

Bu yol benimsenirse, kapatma nedenlerinin incelenebilmesi için, açılan kapatma davasında, Anayasa Mahkemesi, ilk olarak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın partiye ihtarında bulunmasını ve eğer bu ihtar sonucunda gerekli düzeltmeler yapılmazsa kapatma davasının açılmasını isteyecektir. Bu da partilere tüzük ve programlarında SPK'nın dördüncü kısmına aykırı yönlerini ve hükümlerini değiştirebilmelerine olanak sağlayacak, böylece kapatılan partilerin sayısında azalma olacaktır.

Kanun Koyucunun maksadı, partilerin kapanmalarını değil, Anayasa ve kanun hükümlerine uygun olarak devam etmelerini, faaliyet göstermelerini sağlamaktır. Bir partinin, bazı hükümleri farklı yorumlayarak, kanuna uygun olduğunu düşündüğü bir takım hususları tüzük ve programına koymuş olması, onu hemen kapanma davasıyla karşı karşıya getirmemeli, Başsavcılığın uyarısı üzerine gerekli düzeltmeleri yapma fırsatı partiye verilmelidir.

Bu nedenle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı bir partinin tüzük ve programının bazı hükümlerinin SPK'ya aykırı olduğunu saptarsa, bu aykırılığın giderilmesini ilgili partiden istemeli, eğer bu istek yerine getirilmezse, ancak o takdirde partinin kapatılması için Anayasa Mahkemesinde dava açmalıdır.

2.2. Siyasi Partiler Kanununun Anayasaya Aykırılığı Sorunu

Anayasanın geçici 15. maddesinde, 12 Eylül 1980'den ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanı oluşturuluncaya kadar geçen süre içinde çıkarılmış olan kanunların Anayasaya aykırılığı ileri sürülemeyeceği hükme bağlandığından bu dönem içinde çıkarılmış bulunan 22.4.1983 günlü, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun Anayasaya aykırılığı savında bulunulamaz.

Anayasa Mahkemesinin yerleşik sayılabilecek içtihadına göre, "Anayasanın geçici 15. maddesinin son fıkrası ile birinci fıkrası arasında, belirli bir dönemde çıkarılan yasalar hakkında Anayasaya aykırılıkların iddia edilememesi yönünden bir zaman sınırlaması yapılmamış, üçüncü fıkrada yer alan "bu dönem" sözcükleri birinci fıkrada

⁸ Bkz. AMKD, E. 1991/2, K. 1992/1, kt. 10.7.1992, C. 2, S. 28, s. 766.

⁹ Bülent TANÖR, *Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri*, TÜSİAD Ya., İstanbul, 1997, s. 51.

açıklanmıştır, böylece, belirli bir dönemde çıkarılan yasalar için Anayasaya aykırılık savında bulunulamayacağı öngörülmüştür"¹⁰ denmektedir.

Anayasa Mahkemesinin bu görüşüne katılmayan üye Güven Dinçer, "1961 ve 1982 Anayasalarının, bu iki maddesinin mukayesesi, geçici 15. maddenin Anayasaya aykırılık iddiasını önlemek için değil hukuki sorumluluk konusunu çözümlemek için konulduğunu" belirterek; "1982 Anayasası'nın geçici 15. maddesi ile sürdürülen bu durum pek çok konuda, Türkiye'yi anayasası ile değil anayasanın yasaklayıcı geçici hükümleri ile yönetilen bir ülke olma yükü altında bırakmaktadır" demektedir.¹¹

Yine Yüksek Mahkeme kararına karşı oy yazan üye Yılmaz Aliefendioğlu'na göre ise, geçici 15. madde Anayasanın 11. ve 148. maddeleri ile çatışmaktadır. "Bu geçici maddenin, sürekli bir kural olarak kabulü durumunda, Anayasanın öngördüğü hukuk devleti, Anayasanın üstünlüğü ve anayasal denetimle ilgili temel kurallar, bu dönemde çıkan yasama işlemleri askıya alınmaktadır. Geçici bir maddenin, Anayasanın temel kurallarını süresiz işlemez hale getirmesi Anayasal sistemle bağdaşmayacağı gibi, maddenin geçicilik özelliğine de uygun düşmez. Doğaldır ki, geçici maddenin hükmü de geçici olmalıdır."¹²

Uygulamada ortaya çıkan bir başka sorun da, söz konusu dönemde çıkarıldığı için Anayasaya uygunluk denetiminden bağımsız tutulan kanunun daha sonra değişiklik geçirmiş hükümlerinin aynı bağımsızlıktan yararlanıp yararlanamayacağı konusunda ortaya çıkmaktadır. Anayasa Mahkemesi bu konuda dar bir yorum getirerek, maddenin itiraz konusu bendinde herhangi bir değişiklik yapılmadığı ve "itiraz konusu kuralın Milli Güvenlik Konseyi'nin yönetimi döneminde çıkarılmış yasa kuralı olma niteliğini yitirmediği"ni, değişmeyen bölümün "yürürlüğe girdiği tarihteki yasa koyucunun istencini yansıttığından onun işlemi niteliği değişmemiş demektir" diyerek Anayasanın geçici 15. maddesi karşısında Anayasaya aykırılık savının ileri sürüleceğine karar vermektedir. Mahkemeye göre, değişikliğe uğrayan madde "olağan Yasama Organının iradesi doğrultusunda yeni bir anlam ve içerik kazanmış olmakta ve dolayısıyla Anayasaya uygunluk denetimi yoluyla tartışma konusu yapılamayacağı yasağının dışına çıkmış olmaktadır."¹³

Nitekim, Refah Partisinin kapatılması davasında davalı parti savunmasında, 1995 Anayasa değişikliği sonucunda SPK'nın 101. maddesinin (b) bendinin Anayasaya aykırı hale geldiğini ve davada uygulanmamasını ve ihmal edilmesi gerektiğini ileri sürmüş, buna karşılık Anayasa Mahkemesi, 101. maddenin (b) bendinde yürürlüğe girdikten sonra hiçbir değişiklik yapılmadığını, bundan dolayı maddenin geçici 15. madde kapsamında olduğunu ve bu nedenle Anayasaya aykırılığının ileri sürüleceğini belirtmiştir.¹⁴

Anayasa Mahkemesinin yerleşik içtihadına göre, Geçici 15. madde kapsamındaki bir kanun hükmünün geçici 15. madde kapsamından çıkabilmesi için mutlaka daha sonradan değişikliğe uğraması gerekiyor. Kanun maddesinde kısmen değişiklik yapılmışsa, değiştirilmeyen fıkra veya bentler, geçici 15. madde kapsamında kalmaya devam etmektedir.

¹⁰ Bkz. Resmi Gazete, E. 1990/1 (Parti Kapatma), K. 1991/1, kt. 16.7.1991, 28.1.1992, S. 21125, s. 57.

¹¹ Bkz. Resmi Gazete, E. 1991/31, K. 1991/27, kt. 12.9.1991, 14.1.1992, S. 21111, s. 43.

¹² Aynı karar, s. 24.

¹³ Resmi Gazete, E. 1991/31, K. 1991/27, kt. 12.9.1991, 4.1.1992, S. 21111, s. 17.

¹⁴ Resmi Gazete, E. 1997/1 (Parti Kapatma), K. 1998/1, kt. 16.1.1998, 22.2.1998, S. 23266, s. 248.

2820 sayılı SPK'nın 101. maddesinin (b) bendinde değişiklik yapılmamakla beraber, (d) bendinin ilk paragrafı, 28.3.1986 tarih ve 3270 sayılı Kanunla değiştirilmiştir. Ancak, Anayasa Mahkemesi, maddede yapılan bu değişikliğin, maddedeki diğer fıkra ve bentlerin de geçici 15. madde kapsamında çıkacağı anlamına gelmediğini kabul etmektedir.

Kanaatimizce Anayasa Mahkemesinin bu dar yorumu yerinde değildir. Yasa koyucu, bir kanun maddesini değiştirirken o maddenin düzenlediği hususları bir bütün olarak ele alır. Ancak sonuçta maddenin tümünü değil de, bir kısmını değiştirebilir. Bu durum, yasa koyucunun değişiklik yapmadığı bölümün halen kanunun ilk metnini kabul eden yasa koyucunun iradesini taşıdığı anlamına gelmez. Başka bir deyişle, sonradan değişiklik yapan yasa koyucu da, daha önceki yasa koyucunun iradesine katılabilir. Artık bu aşamadan sonra, ilk yasa koyucunun iradesi yerine, kanunu değiştiren yasa koyucunun iradesi geçmiştir. Dolayısıyla, bir maddede kısmen de olsa yapılan bir değişiklik, o maddeyi artık geçici 15. madde kapsamında çıkarır.

2.2.1. Anayasa Mahkemesinin Dava Mahkemesi Olarak Anayasaya Aykırılık Ön Sorununu İncelemesi

2949 sayılı Kanununun 18. maddesinin ikinci bendine göre, Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla çalışırken ve siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalara bakarken, Anayasanın 152. maddesi anlamında "davaya bakan mahkeme" durumundadır. Bu gibi hallerde, Anayasa Mahkemesi uygulanacak bir kanun hükmünü Anayasaya aykırı görür veya taraflarca ileri sürülen aykırılık iddiasını ciddi bulursa, bu durumu ön sorun¹⁵ yaparak çözümler ve buna bağlı olarak davanın esasını karara bağlar. Fakat Anayasa Mahkemesi, kanunların veya TBMM İçtüzüğü'nün Anayasaya uygunluğunu denetlerken, yahut yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve TBMM üyeliğinin düşmesi hakkındaki iptal istemlerini karara bağlarken, davaya bakmakta olan mahkeme durumunda olmadığı için, bir hükmün anayasaya aykırılığı konusunda ön sorun çıkartamaz.¹⁶

Anayasa Mahkemesi, davaya bakarken "bir mahkeme", anayasaya aykırılık konusunda karar verirken "Anayasa Mahkemesi" konumunda olmasına karşın, karar veren üyeleri aynıdır. Mahkemenin her iki konumunda çalışmada ayrılık bulunsa da, karar verenler açısından bir değişiklik bulunmamaktadır. Böylece uygulanacak kuralın Anayasaya aykırılığı iddiasını ortaya atan kurul ile, Anayasaya aykırılık konusunda karar veren kurul aynı olmaktadır. Bu durum "iddia" ile "karar verenin ayrı" olması ilkesiyle bağdaşmamaktadır.¹⁷

Kanaatimizce, Anayasa Mahkemesinin yüce divan sıfatıyla baktığı davalar ile siyasi parti kapatma davalarında uygulanacak kanun hükmünün anayasaya aykırılığı yönünde bir iddia olmadan resen anayasaya aykırılık ön sorunu çıkartma yetkisinin olmaması gerekir. Bu davalarda uygulanacak kanun hükmünün anayasaya aykırılığını ileri sürme yetkisi davanın ilgili taraflarına tanınmalıdır.

Değişik 1961 Anayasasınının 152. maddesine göre, "Anayasa Mahkemesince, Anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun veya içtüzük veya

¹⁵ Anayasa Mahkemesi ön sorun kavramını değil, bekletici sorun kavramını kullanmaktadır. Teziç, böyle bir durumda ortaya çıkan meselenin bekletici sorun değil, ön sorun olduğunu belirtmektedir. Bkz. Erdoğan TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, Beta Ya., İstanbul, 1991, s. 197-198.

¹⁶ AMKD, E: 1971/41, K: 1971/67, kt. 17.8.1971, S. 11, s. 67.

¹⁷ ALİEFENDİOĞLU, s. 54.

bunların iptal edilen hükümleri, gerekçeli kararın Resmi Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde, Anayasa Mahkemesi, iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih kararın Resmi Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez."

Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararlarının yürürlüğe gireceği tarih konusunda, 1488 sayılı Anayasa değişikliği kanunu ile 1961 Anayasasına giren bu kural, 1982 Anayasası tarafından da aynen benimsenmiştir.

Parti kapatma davalarında davada uygulanacak kuralın anayasaya aykırılığı ön sorunundan sonra verilecek iptal hükmünün yürürlüğe girmesi ve bunun parti kapatma davasına olan etkisi ile ilgili olarak ortaya çıkabilecek bazı sorunların cevaplandırılması gerekmektedir. Bu durum, özellikle Anayasa Mahkemesinin E.1997/1 (Parti Kapatma), K. 1998/1 sayılı kararından sonra güncellik kazanmıştır.

Cumhuriyet Başsavcılığınca 21.5.1997 tarihinde laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği iddiasıyla Refah Partisi hakkında açılan kapatma davasında, Anayasa Mahkemesi, siyasi parti kapatılması davasına bakan mahkeme sıfatıyla 8.1.1998 gününde, bakılmakta olan davada uygulanacak olan 22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı SPK'nın, 3270 sayılı Kanunla değişik 103. maddesinin ikinci fıkrasını, Anayasanın 69. maddesinin altıncı fıkrasına aykırı gördüğünden, öncelikle bekletici sorun (ön sorun) olarak bu konuda bir karar verilmek üzere davanın geri bırakılmasına karar vermiş; 9.1.1998 günlü, E. 1998/2, K. 1998/1 sayılı kararı ile de, 2820 sayılı SPK'nun 28.3.1986 günlü, 3270 sayılı Kanun ile değiştirilerek Anayasanın geçici 15. maddesi kapsamından çıkan 103. maddenin ikinci fıkrasını iptal etmiştir. Gerekçeli karar, 22.2.1998 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Söz konusu iptal kararı Resmi Gazetede yayımlanıp yürürlüğe girmeden, Anayasa Mahkemesi, dava mahkemesi olarak iptal etmiş olduğu hükümleri de göz önüne alarak parti kapatma davasını incelemeye devam etmiş ve 16.1.1998 günü partinin kapatılmasına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesinin bu uygulamasının Anayasanın 153. maddesindeki "Kanun, kanun hükmünde kararname ve İçtüzük ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmi Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar" şeklindeki hükme aykırı olduğu açıktır. Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarının Resmi Gazetede yayındığı tarihten itibaren sonuç doğuracağını hükme bağlayan Anayasadaki açık ve yoruma ihtiyaç göstermeyen bu düzenleme karşısında, Anayasaya uygunluk denetimi yapmak, siyasi partilerin kapatılmasına karar vermek gibi çok önemli görevler üstlenen ve kararları kesin olan bir mahkemenin bizzat kendisinin Anayasaya aykırı davranması hukuk devletiyle bağdaşmayan bir tutumdur.

Oysa, iptal edilen kural Resmi Gazetede yayımlanmadığından Partinin kapatıldığı gün halen yürürlüktedir. Yürürlükte olan bir kuralı yok sayarak buna dayalı hüküm vermek Anayasanın 153. maddesinin göz ardı edilmesi anlamını taşır.

SPK'nın 98. maddesi ile 2949 sayılı Kanunun 33. maddesi parti kapatma davalarında, CMUK'nın uygulanacağını belirtmektedir. Yasa koyucu, ceza hukukunun güvence ilkelerinden siyasi partilerin de faydalanmasını öngörmüştür. Oysa, Anayasa Mahkemesi, söz konusu kararda, davalı siyasi partiyi bu güvenceden yoksun bırakmıştır. Mahkeme, SPK'nun 103. maddesinin ikinci fıkrasını iptal etmiş ve iptal kararı Resmi Gazetede yayımlanmadan "geriye doğru" yürütülmüştür. Anayasanın 153.

maddesinde, devlete olan güveni sarsmamak ve kargaşaya neden olmamak için iptal kararlarının geriye yürümeyeceği ilkesi kabul edilmiştir.

Geçmişe yürürlük sorununun çözümünde hukuk güvenliği, istikrar, adalet, hakkaniyet, kazanılmış hak, kamu düzeni, kamu yararı kavramları anahtar olarak kullanılmakta ve istisnai olarak Anayasa Mahkemesi kararlarının geriye yürüyebileceği kabul edilmektedir.¹⁸ Ancak, parti kapatma davasında ceza hukukunun temel ilkele-ri uygulanacağından iptal kararı geriye yürütülemez. Şöyle ki, ceza hukukunun en temel ilkesine göre, failin lehinde olan yeni düzenleme ve durumlar geçmişe yürütüle-bildiği halde, aleyhinde olan durumlar geçmişe yürütülemez.

Hukuk devletinde hukuk güvenliğinin sağlanması gerekir. Devlet organları görevlerini yerine getirirken "hukuk devleti" niteliğini yitirmemeli, hukukun uygar ülke-lerde kabul edilen temel ilkelerini sürekli göz önünde tutmalıdır. Devlete güven, hukuk devletinin sağlamak istediği huzurlu ve istikrarlı bir ortamın sonucu olarak ortaya çıkar. Yasaların anayasaya uygunluğu karinesi asıldır. Yasalara gösterilen güven ve saygıdan kaynaklanan oluşumların sonuçlarını korumak gerekir.

2.3. Siyasi Partiler Kanununun İlgili Kurallarının İhmal Sorunu

Siyasi Partiler Kanununun Anayasaya aykırılığı iddia edilip iptal edilmediğine göre, SPK'nın bu son derece kısıtlayıcı hükümleri yerine, Anayasa ve Türkiye'nin imzaladığı uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanması istenebilir mi? Konuyu iki başlık altında inceleyebiliriz.

2.3.1. Siyasi Partiler Kanununun Kuralları Yerine Anayasanın Uygulanması

22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı SPK Anayasasının geçici 15. madde kapsamı-na giren ve dolayısıyla Anayasaya aykırılığı iddia edilemeyen işlemler kategorisine girmektedir. Anayasaya uygunluk denetiminden bağışık tutulan SPK hükümlerini uygulamak durumunda olan Anayasa Mahkemesi, uygulayacağı hükmü Anayasaya aykırı görürse ne yapacaktır?

Anayasa Mahkemesi bir kararında bu sorunu ele almış ve şu sonuca ulaş-mıştır: "Geçici 15. maddenin, Anayasaya aykırı hükümlerin sığınabileceği bir yer olarak değil, 12 Eylül hareketinin zedelenmesine imkan verilmemesi için ve tıpkı 1961 Anayasası'nın geçici 4. maddesindeki gibi bir düzenlemeden ibaret olduğu kabul edilmelidir. Bahis konusu geçici maddenin kapsamında olan ve böylece anayasal korunma altında bulunan yasa hükümlerinin sırf bu nedenle Anayasaya aykırı oldukla-rı ileri sürülemeyeceği gibi, bunların Anayasa Mahkemesi'nce ihmal edilmesinden de söz edilemez. Bu durumdaki hükümlerin ancak, Anayasanın temel ilkelerine ve bu ilkelere egemen olan hukukun ana kurallarına olabildiğince uygun düşecek biçimde yorumlanmaları düşünülebilir."¹⁹

Anayasa Mahkemesi, bu kararında ihmal tekniğinden ve bu tekniğin uygu-lanması keskin olarak vazgeçmiş görünmektedir. Mahkeme, bu görüşünü esasta,

¹⁸ Anayasa Mahkemesi kararlarının geçmişe yürürlüğü sorunu konusunda Bkz. Turan YILDIRIM, "Ana-yasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı", *Argumentum*, S. 34(Mayıs 1993), s. 602; Ülkü AZRAK, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Geriye Yürümeziği", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Ya., Ankara 1984; Yıldırım ULUER, "Anayasa Mahkemesi İptal Kararı Geriye Yürür", *Bahri Savcıya Ar-mağan*, Ankara 1988; Burhan KUZU, "Anayasa Mahkemesinin İptal Kararlarının Geriye Yürümeziği Sorunu", *İÜHFİM*, C. LII, S. 1-4.

¹⁹ Bkz. *AMKD*, E. 1984/1, K. 1984/1, kt. 28.9.1984, S. 20, s. 504.

geçici 15. maddenin "12 Eylül Harekatının zedelenmesine imkan verilmemesi" gerekçesine dayandırmış ve böylece 12 Eylül hareketinin getirdiği hukuksal yapının bu bağlamda değişmezliğini savunur izlenimini vermiştir.²⁰ Ayrıca geçici 15. maddenin "Anayasaya aykırı hükümlerin sığınabileceği bir yer" olmadığı yönündeki görüş de gerçekte bağdaşmamaktadır. Geçici madde, Anayasaya uygunluk denetimini yasaklayıcı bir kural olarak kabul edildiğinde, kuşkusuz Anayasaya aykırı hükümlerin sığınacağı bir yer olur.²¹

Mahkeme, aynı kararda, geçici 15. madde kapsamına giren hükümlerin, "Anayasanın temel ilkelerine ve bu ilkelere egemen olan hukukun ana kurallarına olabildiğince uygun düşecek biçimde yorumlanması düşünülebilir..." biçiminde yeni bir yol göstermiştir. Aslında bu yolun "ihmal"den çok farklı olmaması gerekir, ancak karara göre, "Anayasaya aykırı oldukları ileri sürülemeyecek kuralların, doğal olarak Anayasaya göre yorumlanabilmeleri olanağı da ortadan kalkmıştır. Nitekim mahkeme de bu yola gitmemiş ve bu yönde araştırma yapmamıştır. Muhafif üyeler ise, "geçici 15. madde kapsamına giren kuralın, anayasaya aykırı görülmesi durumunda ihmal edilebileceği görüşünü" savunmuşlardır.²² Anayasa Mahkemesi daha sonraki parti kapatma davalarında benzer gerekçelerle Anayasanın geçici 15. madde korumasına giren ve Anayasaya aykırı olabilecek kuralların "ihmal edilmesi" yolunu kapamıştır.²³

Anayasa Mahkemesine göre, "Anayasa yargısında bir kuralın, ihmal edilebilmesi için aynı konuyu düzenleyen ve birbiriyle çelişen bir yasa ve Anayasa kuralının bulunması ve yasa kuralının iptal edilebilir nitelikte olması gerekir. Geçici 15. madde nedeniyle iptali istenemeyen kuralın ihmali de söz konusu olamaz."²⁴

Her ne kadar Anayasa Mahkemesi ihmal tekniğini uygulamaktan çekinse de, doktrinde ve Anayasa Mahkemesi kararlarında yer alan karşı oy yazılarında da belirtildiği gibi, Anayasanın bütününe egemen olan temel ilke hukuk devleti olduğundan, geçici 15. maddeyle Anayasaya giren yasağın amacının Milli Güvenlik Konseyinin yasama yetkisini elinde tuttuğu dönemde kabul edilen yasaların değiştirilmesini tümüyle ortadan kaldırdığı ve bunları temelli Anayasa Mahkemesinin denetimi dışında tuttuğu biçiminde anlaşılmasına olanak yoktur. Bu nedenle tercih edilmesi gereken ister istemez "ihmal tekniği" yoluyla Anayasaya aykırı yasaların işlevsizleştirilmesi olmalıdır.²⁵ Bir yazarın da dediği gibi, Anayasa yargısının Konsey yasaları açısından da göstermelik kalmaması gerekir.²⁶

Bir hukuk devletinde, kuşkusuz, öncelikle aranan Anayasal hukuk sisteminin tüm hukuksal uygulamalara egemen olmasıdır. Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü esasına ve Anayasa ve yasallık ilkesine uygun olarak kullanılması gereken yürütme yetkisi ve görevinin, mutlaka temel hak ve özgürlüklerin koruyucusu işlevini güden anayasal esaslar uyarınca yerine getirilmesi gerekir. İhmal tekniği, Anayasanın, kimi yasalar için geçici bir maddeyle getirdiği koruyucu hüküm karşısında Anayasa Mahkemesinin geliştirdiği çağdaş bir yöntem ve uygulama idi. Ne yazık ki, geçici maddele-

²⁰ ALİFENDİOĞLU, s. 318.

²¹ Ergun ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Ya., Ankara, 1986, s. 408.

²² ALİFENDİOĞLU, s. 318.

²³ Bkz. *Resmi Gazete*, E. 1991/2, K. 1992/1, kt. 10.7.1992, 25.10.1992, S. 21386; *Resmi Gazete*, E. 1993/1, K. 1993/2, kt. 23.11.1993, 14.2.1994, S. 21849; *Resmi Gazete*, E. 1993/3, K. 1994/2, kt. 16.6.1994, 30.6.1994, S. 21976.

²⁴ *Resmi Gazete*, E. 1992/1, K. 1993/1, kt. 14.7.1993, 18.8.1993, S. 21672, s. 184.

²⁵ Mehmet TURHAN, *Siyaset ve Anayasa*, Gündoğan Ya., Ankara, 1995, s. 259.

²⁶ Bülent TANÖR, *Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, BDS Ya., İstanbul, 1990, s. 144.

rin Anayasanın temel kurallarının önüne geçirilmesi ve bu maddelere süreklilik kazan-
dırılması "ihmal" anlayışının giderek işlemez duruma düşmesi sonucunu doğurmuş-
tur.²⁷

2.3.2. Siyasi Partiler Kanununun Yerine Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Uygulanması

AİHS hukukumuzda iki yönlü değer taşımaktadır. Bir yönüyle Anayasanın 90. maddesi gereğince "kanun hükmünde"dir; diğer yönüyle de, Anayasanın "Temel Haklar ve Ödevler" kısmının genel hükümlerinin genel gerekçesinde yapılan atf nedeniyle, anayasal sistemimizin bir unsurudur. Anayasanın "Temel Haklar ve Ödevler" kısmının genel hükümlerinin genel gerekçesinde "insan hakları ve temel hürriyetlerin", AİHS göz önünde tutulmak suretiyle düzenlendiği belirtilmiştir.

Bu nedenlerle Anayasa Mahkemesinin bir siyasi partinin kapatılması davasında, "kanun hükmünde" olduğu için AİHS'yi SPK ile birlikte değerlendirmek; Anayasa aykırılığı tespit ederken de, Anayasa hükümlerini AİHS'de ve ek Protokollerde öngörülen hak ve özgürlükleri dikkate alarak yorumlamak durumundadır.

Bir siyasi partinin kapatılması davasında, AİHS açısından öncelikle dikkate alınması gereken, AİHS'nin 11. maddesindeki örgütlenme hak ve özgürlüğüdür. Zira, kapatılmasına karar verilen bir partinin yöneticilerinin AİHS'nin 34. maddesine göre Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) başvurmaları ve AİHS'nin örgütlenme hak ve özgürlüklerle ilgili 11. maddesinin ihlal edildiğini iddia etmeleri halinde, yapılacak savunma, tamamen AİHS hükümleri çerçevesiyle sınırlı olacaktır. Çünkü söz konusu başvuruyu inceleyecek olan AİHM incelemesini yalnızca AİHS hükümleri içinde kalarak yapacaktır. Bu bakımdan, bir siyasi partinin kapatılması kararının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yönünden, AİHS'nin 11. maddesinin ikinci fıkrası hükümleriyle bağdaşır olması gerekmektedir.

AİHS iç hukukumuzun bir parçası olduğundan yargı yerlerince özellikle ve öncelikle uygulanmak durumundadır. AİHS'nin hükümlerini somutlaştıran ve hayata geçiren Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları da yargı organlarınca özellikle de Anayasa Mahkemesince dikkate alınması gerekmektedir. Ancak bu takdirde milli hukuk ile uluslararası hukuk arasında bir uyum sağlanabilir.

Her ne kadar Anayasa Mahkemesi parti kapatma davalarında değerlendirmesini Siyasi Partiler Kanununa göre yapıyor olsa da, AİHS ile diğer ulusal hukuk kuralları arasında bir çatışma olması durumunda, Sözleşme kurallarına üstünlük tanınması ve ulusal kuralların Sözleşmeye uygun bir biçimde yorumlanması daha sağlıklı bir yol olacaktır.

Sözleşmenin 46. maddesine göre, AİHM kararları Türkiye için de bağlayıcı olduğundan ve yargı organlarının, Sözleşmeyi ve ulusal kuralları Divanın anlayış ve yorumu doğrultusunda uygulaması gerektiğinden, parti kapatma davalarında AİHM kararlarının da göz önünde tutulması gerekir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Parti kapatma davalarının niteliği ne olursa olsun, bu davalarda Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun hükümleri uygulanacağından ceza hukuku ve ceza muhakemesi hukuku genel ilkelerinin dikkate alınması gerekir. Özellikle de davalı partiye, savunma hakkını tam olarak kullanma hakkı verilmelidir. Kapatma davalarının

²⁷ ALİEFENDİOĞLU, s. 323; ÖZBUDUN, s. 387-388.

duruşmalı yapılması da, adil yargılanma ilkesinin bir gereği olduğundan, bu yönde gerekli yasal değişiklik yapılmalıdır.

Siyasi parti kapatma davalarında ortaya çıkan ön sorunların başında, Siyasi Partiler Kanununun Anayasanın geçici 15. madde kapsamında olması nedeniyle Anayasaya aykırılığının ileri sürülememesi gelmektedir. Anayasa Mahkemesinin Anayasaya aykırılığı ileri sürülemeyen bir hükmün ihmalinin de söz konusu olmayacağını kabul etmesi sonucu, Anayasanın üstünlüğü ilkesi de anlamını yitirmektedir. Bu nedenle, Anayasa yargısının işlevini anlamsız kılan geçici 15. maddenin kaldırılması gerekir.

Bundan başka, parti kapatma davalarında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleri ve bu Sözleşmeyi yorumlayan ve somutlaştıran Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları, Anayasa Mahkemesince yeteri kadar göz önünde tutulmamaktadır. Oysa Anayasa Mahkemesinin sınırlayıcı ulusal yasa ile AİHS arasında bir çatışma olması durumunda, Sözleşmenin gerisindeki genişletici iradeyi, yasayı belirleyen sınırlayıcı iradeye üstün sayarak özgürlükçü bir yorum getirmesi, tüm uygar ülkelerin benimseyip uyduğu demokratik toplum düzeninin kurallarına uygun bir yaklaşım olur. Anayasa Mahkemesinin siyasi parti kapatma davalarında kendiliğinden anayasaya aykırılık ön sorunu çıkartıp, yine bu ön sorunu kendisinin çözmesi yerinde değildir. Bu gibi hallerde anayasaya aykırılığı ileri sürme yetkisi sadece Cumhuriyet Başsavcılığına ve davalı partiye tanınmalıdır. Anayasa Mahkemesi ise, anayasaya aykırılık iddiasını ciddi görürse, ancak bu halde anayasaya aykırılık ön sorununu inceleyebilmelidir.

Refah Partisinin kapatılması davasında ortaya çıktığı gibi, parti kapatma davalarında ortaya çıkan anayasaya aykırılık ön sorunu sonucunda verilen iptal kararının Resmi Gazetede yayınlanmadan yürürlüğe girmesi, Anayasanın 153. maddesine açıkça aykırılık teşkil etmektedir. Bu tür bir uygulamanın hukuk devleti, devlete ve yasalara olan güven ve iptal kararlarının geçmişe etkili olmaması ilkeleriyle bağdaşmadığı açıktır. Anayasaya uygunluk denetimi yapan bir mahkemenin bizzat kendisinin anayasaya aykırı davranması, toplumda hukuka olan saygının zedelenmesine yol açar.

KAYNAKLAR

1. ULUER Yıldırım, "Anayasa Mahkemesi İptal Kararı Geriye Yürür", **Bahri Savcıya Armağan**, Ankara, 1988.
2. YILDIRIM Turan, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı", **Argumentum**, S. 34(Mayıs 1993).
3. ALİEFENDİOĞLU Yılmaz, **Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi**, Yetkin Ya., Ankara 1996.
4. **AMKD**, E. 1971/41, K. 1971/67, kt. 17.8.1971, S. 11.
5. **AMKD**, E. 1984/1, K. 1984/1, kt. 28.9.1984, S. 20.
6. **AMKD**, E. 1991/2, K. 1992/1, kt. 10.7.1992, C. 2, S. 28.
7. AZRAK Ülkü, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Geriye Yürümezliği", **Anayasa Yargısı**, Anayasa Mahkemesi Ya., Ankara, 1984.
8. KIRATLI Metin, **Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi, İtiraz Yolu**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966.
9. KUZU Burhan, "Anayasa Mahkemesinin İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği Sorunu", **İÜHFİM**, C. LII, S. 1-4.
10. ÖZBUDUN Ergun. **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Ya., Ankara 1986.
11. ÖZHAN, Hacı Ali, "Demokrasi, Siyasi Partiler ve Kapatma Davaları", **Yeni Türkiye**, Y. 3, S. 17(Eylül-Ekim 1997).
12. **Resmi Gazete** 26.7.1995 tarih ve 22355 sayılı.
13. **Resmi Gazete**, E. 1997/1 (Parti Kapatma), K. 1998/1, kt. 16.1.1998, 22.2.1998, S. 23266.
14. **Resmi Gazete**, E. 1984/1 (Parti Kapatma), K. 1984/1, kt. 28.9.1984, 14.2.1985, S. 18666.
15. **Resmi Gazete**, E. 1990/1 (Parti Kapatma), K. 1991/1, kt. 16.7.1991, 28.1.1992, S. 21125.
16. **Resmi Gazete**, E. 1991/2, K. 1992/1, kt. 10.7.1992, 25.10.1992, S. 21386.
17. **Resmi Gazete**, E. 1991/31, K. 1991/27, kt. 12.9.1991, 14.1.1992, S. 21111
18. **Resmi Gazete**, E. 1991/31, K. 1991/27, kt. 12.9.1991, 4.1.1992, S. 21111.
19. **Resmi Gazete**, E. 1992/1, K. 1993/1, kt. 14.7.1993, 18.8.1993, S. 21672.
20. **Resmi Gazete**, E. 1993/1, K. 1993/2, kt. 23.11.1993, 14.2.1994, S. 21849.
21. **Resmi Gazete**, E. 1993/3, K. 1994/2, kt. 16.6.1994, 30.6.1994, S. 21976.
22. **Resmi Gazete**, E. 1997/1 (Parti Kapatma), K. 1998/1, kt.16.1.1998, 22.2.1998, S. 23266.
23. TANÖR Bülent, **Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri**, TÜSİAD Ya., İstanbul, 1997.

24. TANÖR Bülent. **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, BDS Ya., İstanbul 1990.
25. TEZİÇ Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, Beta Ya., İstanbul 1991.
26. TURHAN Mehmet, "Siyasi Parti Kapatma Davaları", **Yeni Türkiye**, Y. 3, S. 17(Eylül-Ekim 1997).
27. TURHAN Mehmet, **Siyaset ve Anayasa**, Gündoğan Ya., Ankara 1995.